

Viimeinen oikea professori – Heikki Waris

Muistikuvia-sarja jatkuu viidellä kirjoituksella sosiaalitieteilijöistä, joista jokaisella on oma kirjoittajansa. Heikki Wariksesta (1901–89) kirjoittaa JP Roos. Muut sosiaalitieteilijät sarjassa ovat Erik Allardt (1925–2020), Elina Haavio-Mannila (s. 1933), Antti Eskola (1934–2018) ja Klaus Mäkelä (1939–2013).

Kun Urho Kekkonen haudattiin, hänen arkunsa kuljetettiin Hietaniemeen ilman kansalaisaattuetta. Hautajaiskulkue koostui sotilaista ja mustista autoista. Sen sijaan kaduilla oli paljon väkeä katsomassa. Itsekin seisoin Esplanadilla odotamassa ruumisautoa. Virallisten autojen ja kadettien lisäksi saattueen perässä käveli yksi mies, kuokkavieras, emeritusprofessori Heikki Waris tohtorinhattu päässään.

Tutustuin Warikseen lähes välittömästi Helsingin yliopistoon tuloni jälkeen, syksyllä 1964. Waris oli siis silloin 63-vuotias, tiedekunnan ensimmäinen sosiaalipolitiikan professori ja vararehtori (valtiotieteellisen tiedekunnan ensimmäinen ja toistaiseksi ainoa rehtoraatissa). Aloitin opintoni sosiaalipolitiikasta ja professorin odottaminen laitoksen suuressa huoneessa ja sen jälkeinen suullinen kuulustelu olivat minulle elämää mullistavia tapahtumia. Tiesin heti, miksi haluan tulla isona: professoriksi. En vain tiennyt, että Waris oli suurin piirtein viimeinen Helsingin yliopiston oikea professori, ennen 60-luvun opiskelijahyökyaaltoa, yliopiston mullistusta ja professorien aseman romahdusta. Hän oli niitä mandariineja, joka järjesti suvereenisti oppilailleen rahoituksia, tutkimushankkeita, virkojen täyttöjä ja hallitsi yliopiston sisäiset juonittelukuviot. Erik Allardille Waris edusti holhousmentaliteettia ja vierasta kansallisromanttista näkemystä sosiaalitieteen tehtävistä – konservatismiin ja sosiaalidemokratian yhdistelmää, mikä leimasi sosiaalipolitiikkaa muutenkin.

1930-luvulla Waris (vuoteen 1924 Warén) toimitti mm. *Suomen Kulttuurihistoriaa*. Sen toimituskunta muodosti myöhemmin kuuluisan ”ompeluseuran”, joka kokoontui aina 1970-luvulle asti. Ompeluseura taisi kokoontua viimeisen kerran Wariksen hautajaisten muistotilaisuudessa, joka järjestettiin Kallion setlementitalossa, Kalliolassa.

Naimisiin Waris oli mennyt vuonna 1925 hammaslääkäri Emmi Nousiaisen kanssa, ja he saivat yhteensä viisi lasta, neljä tytärtä ja yhden pojan. Ainoan pojan kuolema pistoolileikin seurauksena Kallion yhteiskoulun pihalla vuonna 1942 oli Wariksen elämän suuri tragedia, jota hän ei voinut muistella liikuttumatta vielä 1960-luvullakaan.

Vuosina 1941–45 Waris oli myös Suomen Huollon toiminnanjohtaja eli vastasi mm. lasten sijoituksista Ruotsiin ja Tanskaan sekä ulkomaisten avustuslähetysten jakelusta. Vuosina 1957–58 hän oli von Fieandtin virkamieshallituksen sosiaaliministerinä. Tästä ajasta kerrotaan, että Waris tuli ministeriöön jo varhain aamulla ja edellytti, että virkamiehet tulivat töihin, kun virka-aika alkoi. Tämä oli ylimmille virkamiehille kauhistus.

Warista leimasi myös vahva kristillisuus. Tämän hän oli omaksunut setlementtiliikkeen piiristä, joka oli inspiroinut myös hänen väitöskirjaansa. Sigfrid Sirenius oli yksi hänen oppi-istään. Koulutukseltaan Waris oli historioitsija, niin, että hänen pätevyöitymisensä sosiaalipolitiikan professoriksi oli työn ja tuskan takana. Hän oli siis merkittävä yhdistelmä erilaisia vaikutteita: kristillinen vakaumus, jota elähdytti vahva ekumeenisuus, raittiusliike, vahva kansallismielisyys ja sosiaalireformismi. Waris oli myös pitkälle verkostoitunut järjestöihminen, jolle tutkimus oli selkeästi toisijaista, niin että monet hänen projekteistaan jäivät kesken tai jäivät toisten toteutettaviksi.

Wariksen väitöskirja *Työläisyhteiskunnan synty Pitkäsillan pohjoispuolelle* (1932) oli saanut paljon inspiraatiota niin sanotusta Chicagon koulu-

kunnasta. Chicagon yliopistoon oli muodostunut 1900-luvun alussa sosiologinen suuntaus, jonka perusominaisuuksia olivat henkilökohtaisten dokumenttien käyttö, osallistuva kenttätutkimus ja etnografinen tutkimusote. Kun Waris saapui Chicagoon vuonna 1933, hän joutui keskelle paradigman muutosta, jossa nuoremmat tutkijat olivat jo omaksuneet suurten kvantitatiivisten aineistojen hyväksikäytön. Niinpä Waris keräsi ison elämäkertataiteiden suomalaisten emigranttien keskuudessa, mutta hän ei koskaan sitä hyödyntänyt vaan palasi Suomeen enemmänkin uuden survey-tutkimuksen kannattajana. Tätä hän pääsi sitten toteuttamaan suuressa siirtoväen sopeutumista koskevassa hankkeessaan *Siirtoväen sopeutuminen: tutkimus Suomen Karjalaisen siirtoväen sosiaalisesta sopeutumisesta* (1952). Kirjassa yhdistettiin ansiokkaasti laadullista ja määrällistä tutkimusta Chicagon hengessä.

Tämä olikin Wariksen viimeinen laaja empiirinen tutkimus. Toinen merkittävä teos oli *Suomalaisen yhteiskunnan rakenne*, jolla hän pätevoityi professorin virkaansa vuonna 1948. Pekka Kuusen *1960-luvun sosiaalipolitiikka* saa kiittää pitkälti syntymästään Warista. Uransa loppuvuosina Waris julkaisi oppikirjoja ja tietokirjoja, kuten *Aikamme pakolaisongelma*, joka on uudelleen ajankohtainen aihe. Hänen sosiaalipolitiikan peruskurssinsa oli legendaarinen muun muassa siksi, että se alkoi aamukahdeksalta, ja hän ei suinkaan päästänyt mattimyöhäisiä sisään vaivihkaa. Hänen sanaleikkensä tulivat tutuiksi kurssin osanottajille, kuten ”ensimmäinen varis, joka lensi Atlantin yli”.

Ehkä keskeisin Wariksen akateeminen panos oli kuitenkin väitöskirjojen ohjauksessa. Hänen johdolla – ja painostuksellaan – valmistui poikkeuksellisen suuri joukko väitöskirjoja, joiden tekijät siirtyivät pian kasvavan yliopistolaitoksen palvelukseen. Olavi Riihinen, Vesa Laakkonen, Paavo Seppänen, Paavo Koli, Faina Jyrkilä, Leo Paukkunen, Elina Haavio-Mannila ja Kyösti Suonoja kuuluivat kaikki Wariksen talliin, ja Riihisestä tuli Wariksen seuraaja.

Waris jäi eläkkeelle vuonna 1968, ja vuonna 1980 hänet nimitettiin akateemikoksi. Voi vain spekuloida sillä millaisia seurauksia yliopistoliikkeen nousu ja radikalisoituminen olisi Wariksen kohdalla aiheuttanut. Nyt Waris

saattoi seurata tätä sivusta, osallistuen – tosin torkahdellen – melko säännöllisesti laitoksen lisensiaattiseminaareihin, joihin asti yliopistoradikalismi ei ulottunut. Hän myös pyrki esittämään aina lopuksi puheenvuoron, jossa kiitti tekijää syvällisestä ja kiinnostavasta esityksestä.

Wariksella oli tapana tulla fyysisesti todella lähelle, mutta toisaalta hän oli elämänsä loppuun asti muodollinen. Sinunkaupat tehtiin vasta valmistumisen jälkeen, jos silloinkaan. Vanhemmiten Wariksesta tuli sekä huonomuistinen, varsinkin nimien suhteen, että huonokuuloinen, mutta pää toimi hyvin loppuun asti. Kekkosta ei hautajaisissa saattanut seniili mies.

JP Roos

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston sosiaalipolitiikan emeritusprofessori.